

Syntéza z diecéznej konzultácie

Rímskokatolícka cirkev, Biskupstvo Banská Bystrica

Úvod

Mílniky a zlomové body

Synodálnym procesom v Banskobystrickej diecéze bol poverený ThLic. Martin Ďuračka, PhD., ktorého 15.10.2021 menoval banskobystrický biskup Mons. Marián Chovanec za koordinátora diecéznej fázy Synody o synodalite. Mons. Marián Chovanec zároveň v nedeľu 17.10.2021, počas sv. omše v Kostole sv. Jána Krstiteľa v Tajove, slávnostne otvoril konzultačnú fázu Synody o synodalite v Banskobystrickej diecéze. Diecézny biskup sa spolu s diecéznym koordinátorom po preštudovaní synodálnych dokumentov (*Prípravný dokument a Vademékum pre Synodu o synodalite*) zhodli, že znovu objavovať čaro synodality, čaro spoločného kráčania, sa nemôže robiť direktívne. Preto sa rozhodli celý synodálny proces prinášať ako ponuku a pozvanie. Takto to bolo predložené k spoločnému zvažovaniu na zasadaní Kňazskej rady BB diecéza dňa 18.11.2021. A v tomto duchu sa na základe otvoreného procesu s tými, ktorí prejavili ochotu a záujem, teda modelom dobrovoľnosti a spoluzodpovednosti, kreoval aj diecézny synodálny tím. Ten nakoniec tvorilo spoločenstvo dvoch laikov a ôsmich kňazov, ktoré pracovalo v dvoch skupinách. Hoci sa ich činnosť prelínala, jedna skupina sa viac snažila o nastavenie funkcionality synodálneho procesu a druhá viac pripravovala metodické a inšpiratívne podklady.

Ďalšou úlohou bola „cesty synody pre našu diecézu“ – ako robiť osvetu a pozývať farnosti, či spoločenstvá. Na *Slávnosť Narodenia Pána* sa čítal diecézny pastiersky list, ktorý všetkých povzbudzoval k zapojeniu sa do synodálnych konzultácií v našej diecéze. Nech sa hľadajú cesty obnovenia dialógu s Bohom, medzi sebou navzájom, najmä v domácnostiach, ale aj vo farnostiach a spoločenstvách. Dôležitým sa ukázalo rozprávať o samotnej synodalite, keďže len malá skupina ľudí mala povedomie, že nejde len o cirkevné stretnutie a zhromaždenie biskupov, ale o špecifický spôsob života Cirkvi Božieho ľudu, ktorý sa dotýka každého z nás. Z tohto dôvodu diecézny synodálny tím vypracoval a ponúkol tri katechézy o synodalite ako spoločnom kráčaní, ktoré nachádza svoj základ v spoločenstve trojjediného Boha. Synodálny tím pripravil aj inštrukciu ako postupovať vo farských a iných spoločenstvách, ako návod a pomôcku pre rozbeh a priebeh synodálneho procesu v partikulárnych cirkvách a pravidlá dialógu počas konzultácie v spoločenstvách. V záverečných správach jednotlivých spoločenstiev zaznela veľmi pozitívna spätná väzba na túto metodiku, lebo spravidla účastníkov učila navzájom sa vnímať, počúvať a rozprávať.

Od januára 2022 metodická skupina synodálneho tímu v modlitbe uvažovala nad jednotlivými synodálnymi témami a pripravovala inšpiratívne podklady na dialóg v spoločenstvách a v skupinách, ktoré približne v dvojtyždňových intervaloch ponúkala farnostiam a spoločenstvám v diecéze. Synodálny tím ponúkol sedem z desiatich synodálnych tém. Niektoré spoločenstvá, na základe odporúčania, posielali priebežne zápis z jednotlivých stretnutí a na záver konzultačnej fázy, do 13.6.2022, mali zaslať záverečnú súhrnnú správu z jej priebehu v ich partikulárnej cirkvi.

Nesmierne dôležité bolo zapojiť do synodálnych konzultácií aj samotných kňazov a otvoriť im čaro synodality ako spoločného kráčania a vzájomného vnímania sa. Preto ďalším dôležitým mílnikom

bolo organizovanie synodálnych stretnutí pre kňazov, ktoré sa uskutočňovali približne v mesačných intervaloch v Dome Xaver v Badíne.

V Dome Xaver v Badíne sa 10.6.2022 uskutočnilo aj presynodálne stretnutie. Keďže išlo o oficiálne záverečné stretnutie konzultačnej fázy synody v našej diecéze, jeho cieľom bolo ďakovať Bohu za doterajšie kráčanie synodálnou cestou a zdieľať svoju skúsenosť synodality.

Prostredníctvom elektronického formulára sa do synodálneho procesu zapojilo 30 farností/spoločenstiev. Medzi nimi bolo aj spoločenstvo žiakov sekundárneho vzdelávania na základnej škole a spoločenstvo vysokoškolskej mládeže. Ináč išlo prevažne o vekovú skupinu medzi 25. - 55. rokom života, spravidla praktizujúcich veriacich. Na stretnutia prichádzalo približne 10 ľudí. Uvedené počty zachytávajú postrehy veriacich približne 1/5 farností v diecéze, a preto v tomto kontexte treba vnímať aj celú syntézu z diecéznej fázy synody.

Ťažkosti a prekvapenia

Členovia synodálneho tímu už počas prvých stretnutí, v čase rozlišovania cesty synodálneho procesu, potrebovali odhaliť zmysel samotného termínu „synodalita“, alebo skôr čo presne znamená výzva spoločne kráčať pre nás a našu partikulárnu cirkev. Konfrontačné napätie sa pohybovalo medzi názorom, že to už viac-menej dávno robíme a vnímaním, že ide o Božie pozvanie k čomusi hlbšiemu, čo je síce ťažko hmatateľné, ale dáva nový rozmer všetkému, čo robíme.

Problém objaviť čaro, zmysel a hĺbku synodálnej cesty sa ukázal u mnohých už počas pozývania zapojiť sa do synodálneho procesu, čo sa prejavilo v istom zmysle v slabej účasti, aj keď na prvom mieste nejde o štatistiky a počty. Príčiny samozrejme mohli byť rôzne. Jednou z nich bola časová vyťaženosť a zaneprázdnenosť, ale azda najvýraznejšou príčinou bolo presvedčenie, že nám tento proces nemôže priniesť nič nové, čo už nepoznáme alebo nerobíme, poprípade, že sme naučení nejak v inštitucionálnej cirkvi pracovať, zachovávať tradičný náboženský prejav a už nič ďalšie nepotrebujeme. Uvedený dôvod rezonoval v rôznych podobách ako medzi laikmi, tak aj medzi kňazmi a zasvätenými.

K výrazným prekvapeniam možno zaradiť pozitívnu odozvu mnohých, ktorí sa čo len raz zúčastnili synodálneho stretnutia. Dotýkalo sa to samotnej atmosféry, ochoty počúvať bez súdenia, slobody rozprávať a vzájomnej spolupatričnosti.

Jadro syntézy

Rozbor zhromaždených príspevkov

Problémy spoločného kráčania vo farnosti

Takmer všetky zápisy zo synodálnych stretnutí vyjadrujú túžbu po spoločenstve a prežívaní viery v rámci hodnotných medziľudských vzťahov. Niektoré skupiny si vďaka synodálnym aktivitám uvedomili, aké bohatstvo vo svojich farských spoločenstvách majú. Na druhej strane účastníci často hovoria aj o náročnosti spoločného kráčania. V synodálnych skupinách silne rezonovali témy počúvania a vyjadrenia názoru. Zo zápisov vyplýva, že spoločenstvo obyčajne nie je produktom okolností, ale výsledkom cieleného úsilia - snahy vytvárať priestor pre dialóg, hovoriť o ťažkostiach, odstraňovať bariéry v komunikácii. Špecificky účastníci poukazujú na bariéry v komunikácii medzi kňazom a veriacimi - vo

viacerých prípadoch je vyjadrená vzdialenosť buď na strane samotného kňaza, alebo na strane veriacich v dôsledku tradicionalistického vnímania jeho roly. Ako prekážky budovania farského spoločenstva sa často skloňoval individualizmus (znásobený dvojročným obdobím pandémie) a súčasný životný štýl, ktorý zahlučuje človeka množstvom nárokov na jeho čas.

V súvislosti s otázkami spoločného kráčania v rámci farského spoločenstva boli dominantnými témami: nutnosť budovať malé spoločenstvá, prežívanie viery v rodinách, spoločné slávenie, zhodnotenie aktivít farnosti, medzigeneračné spolužitie a prežívanie radosti a nádeje. Viacero účastníkov poukazuje na existenciu malých spoločenstiev ako na základ pre fungovanie farnosti. Účastníci vnímajú malé spoločenstvá ako miesta, kde sa učia spoločnému kráčaniu a premáhaniu individualizmu a kde nachádzajú zázemie. Na tejto úrovni je možné prejavovať svoje dary a charizmy a v ich odlišnosti sa dopĺňať. Ako problematické viacerí vnímajú to, že v malých spoločenstvách absentuje formácia, a keďže nenapredujú, zanikajú. Chýba tiež povedomie farnosti o existencii takýchto spoločenstiev a rešpektovanie rozličných spiritualít (napr. charizmatických spoločenstiev...). Na druhej strane sa zdôrazňuje nutnosť neuzatvárať sa len v malých spoločenstvách, ale prepájať sa v rozličnosti chariziem a spiritualít pre dobro farnosti.

Prirodzenou formou spoločného kráčania v malých spoločenstvách je prežívanie viery v rodinách, ktoré sú hlavným miestom odovzdávania viery. Účastníci synody tu poukazujú na nebezpečenstvo absencie prežívania viery v rodinách (napr. v rámci spoločného stolovania, rozhovorov...). Často sa v tomto smere poukazuje na nedostatok času.

Čo sa týka aktivít farností, zápisnice poukazovali na negatívne dôsledky pandémie. Vyjadrovali túžbu a potrebu rozvíjať aktivity na neformálnej rovine (kultúrne, športové, spoločenské podujatia...), ale aj nutnosť rozvíjať duchovný život. Spoločné aktivity majú potenciál napomôcť budovaniu vzťahov, dialógu medzi jednotlivými skupinami, ale vytvárajú aj priestor na širšiu spoluprácu napr. s obcou alebo inými kresťanskými spoločenstvami.

V otázkach liturgického slávenia sa účastníci často dotýkajú problému formálneho prežívania viery a liturgie vyjadreného účasťou na nedel'ných bohoslužbách a prijatím sviatostí. Náboženský život je mnohými vnímaný ako bremeno. Príčinu tejto situácie vidia účastníci synodálnych stretnutí v skutočnosti, že liturgické slávenia nemajú základ v prežívaní viery v každodennom živote či už v rodinách alebo v inom kontexte. Poukazujú na skutočnosť, že ak v náboženskom prežívaní absentuje oslovenie Evanjeliom a vzťah s Ježišom Kristom rozvíjaný prostredníctvom osobnej modlitby, účasť na liturgickom slávení nenapĺňa a stáva sa nepríťažlivou ako aj pre samotných „veriacich“ tak aj pre ich okolie. Vyzývajú tiež k väčšiemu dôrazu na formáciu a katechézu v súvislosti s hlbším chápaním liturgie.

Napriek tomu, že otázka života viery ako zdroja radosti a nádeje nebola priamo súčasťou synodálnych tém, dáva ju do popredia väčšie množstvo zápisníc zo synodálnych stretnutí. Za zdroj radosti označujú stíšenie sa, osobnú modlitbu a z nej vyplývajúce prežívanie spoločenstva v rodinách, farnostiach a komunitách, či radostné prežívanie rôznorodosti pováh, názorov, darov, chariziem... Zdôrazňujú, že radostné prežívanie viery má byť tým, čo odlišuje kresťanov, čo robí vieru príťažlivou. Na druhej strane poukazujú na to, že radostnú zvesť Evanjelia zatienuje oklieštenie života viery na formálnu účasť na slávení, byrokracia v Cirkvi, zameranosť na seba - svoje slabosti, hriechy, neschopnosť vnímať krásu jednoduchých vecí, nedostatok vďačnosti či neochota prevziať spoluzodpovednosť za cirkevné spoločenstvo, v ktorom žijeme.

Dôležitou otázkou spoločného kráčania je aj medzigeneračné spolužitie. Na jednej strane sa konštatuje, že farnosti starnú a že dôchodcovia tvoria výraznú časť aktívnych farníkov, na druhej strane je tejto skupine venovaná len malá pozornosť z hľadiska pastorácie, ale aj pomoci a záujmu (predovšetkým keď sa jedná o osamote žijúcich laikov i kňazov). Osobitnú pozornosť si v tomto smere vyžadujú osamelo žijúci ľudia, pre ktorých farnosť plní úlohu najbližších. Často ide ešte o vitálnych ľudí s túžbou slúžiť, no ocitli sa v situácii, kde sa cítia nepotrební. Tento problém sa netýka iba laikov, ale aj kňazov na dôchodku. Účastníci stretnutí upozornili, že otázka bývania a zapojenia kňazov na dôchodku nie je dostatočne vyriešená.

V súvislosti so zapájaním mladých ľudí do farnosti je potrebné akceptovať odlišné spôsoby prežívania viery mladej generácie. Mladí častokrát nemajú záujem zapojiť sa do existujúcich aktivít (napr. modlitbových spoločenstiev), no ak sú vypočutí a je im daná dôvera prinášajú nové formy. Ako kľúčová pre zachytenie mladých sa javí príprava na sviatosť birmovania. Zdôrazňuje sa nutnosť zapojiť do práce s mladými jednak ich rovesníkovi, ako aj ľuďom s väčšou duchovnou skúsenosťou.

Spoluúčasť a spoluzodpovednosť – skúsenosť s inštitucionálnou stránkou Cirkvi

Prirodzene účastníci synodálnych stretnutí v tomto smere reflektujú hlavne skúsenosti s miestnym kňazom. Účastníci vyjadrovali záujem o hlbšiu spoluprácu s miestnym správcovi farnosti pri formovaní života miestneho spoločenstva. Prekážky hlbšieho zapojenia vnímali ako na strane kňazov, tak aj na strane farníkov. Prirodzene, prekážky vo vzájomnom dialógu vyplývajú z individuálnych schopností kňaza priblížiť sa ľuďom, budovať priateľstvá, no niektorí účastníci vyjadrili aj skúsenosť určitého nadržaného postoja a nezájmu o komunikáciu. Na druhej strane, problémy spoluúčasti vyplývajú aj z tradicionalistického vnímania postavenia kňaza a veriacich v miestnom spoločenstve: kňaz má mať dominantné postavenie v spoločenstve a treba ho počúvať, veriaci má plniť svoje „náboženské povinnosti“ (účasť na svätej omši, pristupovanie k sviatosťam...). Pri tomto nastavení mentality je vzájomný dialóg vnímaný ako nepotrebný.

Napriek tomu, že tradicionalistický model vzťahu kňaza a veriacich je účastníkmi stretnutí považovaný za nefunkčný, nejde o odmietnutie autority kňaza ako takej. Skutočnosť, že slovo kňaza má vo farnosti vážnosť, považujú za prospešnú najmä z hľadiska ohlasovania Božieho slova, avšak vyjadrujú túžbu, aby táto autorita bola realizovaná v zodpovednosti za zverených a v dialógu s nimi. Za negatívny jav vyplývajúci z autority kňaza účastníci označili polarizáciu spoločnosti v oblasti sporných otázok (napr. vakcinácia...). Kontroverznou tendenciou v súvislosti s vykonávaním autority kňaza je snaha chrániť veriacich pred mnohoznačnosťou a neľahkou uchopiteľnosťou reality, ktorej v tomto živote musíme čeliť. Preferuje sa jednoznačnosť a jednoduchosť, aby veriacich neodradila nezrozumiteľnosť a nutnosť sa rozhodovať v podmienkach neistoty.

V rámci synodálnych stretnutí sa hovorilo aj o úlohe laikov pri organizovaní života farnosti. V zápisniciach sa konštatuje, že na zabezpečovaní „prevádzky“ kostola a farských budov (kosenie, upratovanie, pranie...) sa farníci podieľajú viac-menej prirodzene, avšak chýbajú ľudia s tvorivým a aktívnym prístupom k rozvíjaniu pastoračných aktivít schopní prevziať za ne zodpovednosť. Účastníci vnímajú aj administratívnu záťaž a vyjadrujú presvedčenie, že nie všetky administratívne úkony musí robiť kňaz, existuje priestor na vytvorenie administratívnej pracovnej pozície, prípadne pozície pastoračného asistenta.

Farskú radu vnímajú ako prostredníka v komunikácii medzi kňazom a farníkmi, avšak v niektorých farnostiach má iba formálnu funkciu. Konštatujú aj nízke povedomie o úlohách týchto orgánov, ako aj o možnosti obrátiť sa na ne v prípade potreby. Niektoré farnosti považujú ekonomickú sekciu farskej rady za funkčnú, avšak pokrívajú činnosť iných sekcií, napríklad pastoračnej. Iné farnosti vyjadrujú potrebu väčšieho dôrazu na spravovanie majetku, častejšie stretávanie ekonomickej sekcie farskej rady a lepšiu informovanosť o významnejších výdavkoch, zámeroch a projektoch.

Vo vzťahu k diecéznemu biskupovi veriaci vyjadrujú túžbu po hlbších komunikačných kanáloch a možnostiach vedenia dialógu. Túžia po tom, aby sa vedenie diecézy zaujímalo o život farností a aby komunikácia mala charakter dialógu, teda nebola iba jednosmerná (napr. prostredníctvom pastierskych listov, príhovorov...). Vyzývajú na zvýšenie transparentnosti a na vysvetlenie rozhodnutí v závažnejších otázkach, pretože ak farnosti nemajú informácie o tom, čo sú súčasné priority diecézy, nevedia rozvíjať aktivity na ich podporu.

Misia

Z troch hlavných synodálnych tém bola misia tou, ktorej sa na synodálnych stretnutiach venovala najmenšia pozornosť. Účastníkom sa pojem misia spája hlavne so šírením viery vo svete, často nie je vedome reflektovaná ako súčasť náboženskej skúsenosti. Na druhej strane si účastníci uvedomujú dôležitosť otvárania právd a krásy viery ľuďom, ktorí sú od Cirkvi vzdialení. Predpokladom evanjelizácie je z ich hľadiska prvotné načúvanie Bohu, až potom nasleduje rozprávanie o ňom. Rovnako dôležitá je aj nutnosť načúvať druhému a rešpektovať odlišnosť jeho pohľadu, viesť s ním dialóg a byť pripravený nechať sa druhým obohatiť. Aj po formálnej stránke má byť ohlasovanie Božieho slova prispôbené jeho adresátovi. V tejto súvislosti sa zdôrazňuje potenciál využitia kresťanských médií a sociálnych sietí.

Účastníci zdôrazňujú aj potrebu prítomnosti Cirkvi v spoločenskej diskusii. Na druhej strane vyjadrujú obavy z toho, že súčasná rétorika Cirkvi je málo zrozumiteľná pre ľudí, ktorí žijú mimo náboženského kontextu.

Osobitným problémom v tejto oblasti je zapojenie a starostlivosť o marginalizovaných (osobitne sa hovorilo o Rómoch a bezdomovcoch). Viaceré skupiny vyjadrili ťažkosti ohľadom zapojenia týchto skupín. Na jednej strane vyjadrovali účastníci neschopnosť priblížiť sa tejto skupine, na druhej strane nesúhlas s odlišným spôsobom života a pochybnosti o efektívnosti rôznych foriem pomoci.

Hodnotový rozmer synodality

Okrem toho, čo sa riešilo v synodálnych spoločenstvách a aké témy sa rozoberali, sa chceme zamerať aj na to, ako sa to riešilo, čo nám dalo, alebo nedalo samotné stretávanie, ako sme prežívali stretávanie v spoločenstvách.

Túžba po spoločenstve a neochota stretnúť sa

V prvom rade je dôležité zdôrazniť túžbu po spoločenstve - ona nás spája, oslovuje. Chceme byť spolu, túžime sa stretávať. Na strane druhej v mnohých spoločenstvách zaznieval aj problém osloviť čím viacerých ľudí, aj praktizujúcich veriacich, aby sa zapojili do uvažovania nad vecami. Veľký problém bol osloviť tých, ktorí sú ďalej od kostola, aj od Cirkvi, vlastne sa to takmer vôbec nepodarilo. Objavil sa problém pretrvávajúceho nezájmu, spravidla sa angažovali tí istí, ktorí sa angažujú takmer všade a konštatoval sa stále rastúci silný individualizmus.

Vedieť sa vyjadriť a ochota počúvať

Problém bol mnoho razy aj vo vyjadrovaní sa. Nevieme formulovať veci po ktorých túžime, nevieme to povedať, aj keď cítime, že niečo by sme chceli, potrebovali. Na druhej strane sa stretávame s nezaujmom počúvať tých druhých a presadzujeme si svoje vlastné.

Objavovalo sa niečo, ako „syndróm naučenej bezmocnosti“ v zmysle, že aj tak sa nič nezmení, čokoľvek by sme povedali, nikto nás nevypočuje. Nedostatok počúvania zo strany autority, nemáme komunikačné kanále, ktorými by sme medzi sebou komunikovali a nevieme sa dostať k autorite. Často to platí o kňazovi vo farnosti, ako aj o biskupovi. Mladí ľudia, ktorých sa v málo prípadoch podarilo osloviť (napríklad stredné školy, vysokoškolská mládež...) sa tešili, že sa môžu konečne k niečomu vyjadriť a vedeli povedať veci, ktoré sú zaujímavé a divili sa, že sa ich konečne niekto na niečo pýta.

Pozvanie k slobodnému uvažovaniu o tom, čo sa zdá potrebné

Boli navrhnuté témy. V každej synodálnej výzve však zaznelo aj pozvanie k slobode, aby sa hovorilo o veciach, ktoré považujeme za potrebné. Vidieť, že veci sú postavené kontrastne: túžba po spoločenstve a neochota; nevieme hovoriť, ani počúvať. Túžba meniť a syndróm naučeného. No dalo niečo do pohybu. Nech je synodalita nielen jednou z vlastností Cirkvi, ale nech je to spôsob jej bytia.

Záver

Ďalšie kroky

Objavili sme dávno-nový spôsob

Objavili sme nový spôsob stretávania sa. Vedeli sme, že stretávanie je dôležité, ale objaviť spôsob dialogického stretávania s Bohom a medzi sebou navzájom je novosť. Mohli by sme ho nazvať „dávno-nový spôsob“, pretože on v Cirkvi existoval od Ježišových čias, cez časy apoštolské a tak postupne ďalej. Mohol sa však v niektorých dobách oslabiť, alebo aj stratiť a Cirkev tým utrpela veľa strát. Dnešná tendencia objavovať ho je preto, dá sa povedať, životne dôležitá.

Dialógom prichádzať k pochopeniu a riešeniu

Dialóg nie je diskusia, v ktorej chcem presvedčiť iných o svojom názore. Je to predkladanie svojho pohľadu a počúvanie s úctou a túžbou pochopiť iné názory, aby každý mohol vysloviť, čo ho bolí, alebo teší a zasa vedel počúvať iných. Takým spôsobom sa nemusí stagnovať, ale práve aj cez dialóg objavovať a pomenovávať veci, ktoré by sme chceli hlbšie pochopiť a cez pochopenie aj riešiť.

Pokračovať v dialógu

Preto sme presvedčení, že práve tento spôsob nám pomôže ísť ďalej a tým, že sme ho zažili, nechceme ho opustiť, ale pokračovať v synodálnom procese, teda vo vzájomnom počúvaní sa v dialógu naprieč celým božím ľudom, počnúc laikmi.

Jedným z dôležitých ovocí konzultačnej fázy synody, ktorá je už za nami je aj kontinuálne stretávanie sa kňazov medzi sebou. Pri stretnutí je priestor otvoriť tému, ktorá nás tlačí cez odbornú prednášku, využiť kapacity kňazov, ktorých máme medzi sebou, a potom o tejto téme viesť dialóg. Možno sa nič nezemní, iba hlbšie pochopíme súvislosti. Avšak toto „nič“ je veľmi veľké, pretože kto chápe, vie prečo koná a bude konať s väčšou odvahou, či presvedčením a stáva sa tak skutočným

svedkom. Zmena začína predovšetkým na individuálnej úrovni. - To, čo môžem zmeniť, som v prvom rade ja sám. Touto zmenou sa mení veľmi veľa a postupne aj moje okolie a reťazová reakcia pokračuje.

- **Preto navrhujeme stretnutia na vopred dohodnuté témy v pravidelných mesačných**

intervaloch. Veríme, že pôsobením Ducha Svätého sa objavia a pochopia nové a nové veci a Cirkev môže prirodzene rásť tým správnym spôsobom. A rovnako veríme, že ak kňaz týmto spôsobom zažije a pochopí veci, vráti sa do svojej farnosti akosi znovuzrodený a začne inak uvažovať, premýšľať a spolupracovať so svojimi veriacimi.

Vypracoval redakčný tím:

ThLic. Martin Ďuračka, PhD.

ThDr. Marián Bublinc, PhD.

Ing. Anna Vallušová, PhD.

Odobril a redakčne upravil:

Mons. Marián Chovanec
